

Козачка (скорочено)

Марко Вовчок

У козака Хмари "уродилась дівчинка одна-одним, як сонечко в небі. Випестили її, викохали хорошу й чепурну, і на розум добрий навчили". Вільна дівчина Олеся зросла "до всякого привітна й ласкава, і заговорить, і засміється, і пожартує... Жила в батька-матері, не знаючи горя ані лиха".

Скоро до Олесі почали свататися парубки, але батьки не хотіли поки віддавати дочку заміж, хотіли, щоб вона довше дівувала, бо ще встигне втомитися від сімейних проблем. Але скоро мати Олесі померла, а через деякий час помер і батько, який тужив за коханою жінкою, з якою прожив весь вік.

До Олесі почали свататися парубки, але вона відмовляла всім, хоча тітка вмовляла прийняти пропозицію.

А коли прийшли свати від Івана Золотаренка Олеся їм рушники подала. Іван Золотаренко був кріпаком. "Такий-то виходився хороший, моторний, і не пізнати його, що в гіркому кріпацтві зріс."

Всі тоді в селі зрозуміли, кого Олеся дожидала, але ніхто не схвалював її вибір: Як то можна! та де се видано! та хто таке чув, щоб вільна козачка за кріпака оддавалась!

Як не намагалася тітка і всі козаки відмовити Олесю від заміжжя з кріпаком, вона була непохитна.

"Шкода шукати, коли мені Бог уже послав такого, що й до любові, й до пари. Яка мені доля судилась, така й буде, не жалкуватиму ні на кого"

Навіть на весілля та на дівич-вечір до молодих ніхто йти не хотів. Але Олеся і Іван сподівалися, що разом вони все зможуть подолати і будуть щасливо жити.

"Другого дня пішли панам поклонитись. Не почула Олеся ні привіту, ні совіту, ані любого та веселого погляду не побачила. Пани такі якісь сердиті, а горді - аж надимаються. "Будь покірна, - наказують, - та до роботи панської щира!" І чудно, і сумно було Олесі таке слухати! А далі й страшно стало. Се справдішня невольниця вона буде!.. І марно її літа молодії перейдуть! Марно пишная краса зов'яне в щоденній тяжкій роботі - у неволі!.."

Так Олеся стає кріпачкою - найбільш гнобленою, приниженою й безправною істотою в кріпосницькому суспільстві.

Після заміжжя її доля складається нещасливо. Гроші, що залишаються після батьків швидко закінчуються. Вони весь час в роботі, навіть бачаться рідко. Згодом, ще й пан хату одмагає: десь прикупив сім'ю людей, то треба було хати. Ти, - каже Золотаренкові, - йди у двір; у тебе невелика сім'я, а схочеш, то й сам собі збудуєш: ти багату взяв.

В Олесі народжується три сини, а вона змушена їх лишати вдома малих і йти на панщину. Кожного дня вона йдучи додому думає чи застане їх живими, здоровими, адже доглянути їх було нікому. Іванова мати померла невдовзі після їх весілля.

Коли діти підрости їх теж взяли прислужувати панам, а згодом Олесю чекає нове нещастя — пан збирається їхати у Москву, а Івана забирає з собою. Залишилася Олеся з дітьми одна, жили вони бідно, навіть одягу у неї і дітей святкового не було. Без Івана прожила Олеся цілий рік, і в розпачі від того, що від Івана немає звісток, приходить до пані, щоб хоч щось дізнатися про долю чоловіка, але пані виганяє її. Проходить ще деякий час.

Іван написав додому лист, у якому розповідає, що не має ні копійки і часто навіть голодує. Олеся просить дяка написати відповідь, але невідомо, чи отримав Іван листа, бо через деякий час Олеся отримує звістку про його смерть. Спочатку дяк вимагає гроші за написання листа, але почувши про страдницьке життя жінки, відмовляється брати плату.

Згодом двох старших синів теж відправляють служити паничам, відриваючи від матері. Олеся продала останні пожитки, щоб зібрати дітей в дорогу, молила пані, щоб та не лишала її дітей, але пані не зважає на сльози Олесі, а лише гримає на жінку за те, що вона плаче.

Олеся прогорювала ще скільки літ сама з малим Тишком. Про старших синів і чутки нема; може, що й пишуть паничі, так пані не каже жінці.

Пані тим часом село продала та пере?хала у місто жити. За нею й Олеся мусила ?хати, і там ще скільки людей. Якби хто знав або схотів її наставити, то вона вдовою була б ізнов на волі, некріпачка; та що вже тепер по тій волі!

Від виснажливої роботи Олеся швидко старіє і починає хворіти. Не спроможну поратися по господарству, її виганяють з панського двору, щоб не їла марно панський хліб. Деякий час Олеся з малим Тишком навіть жила на вулиці, а згодом їй трапляється добрий чоловік, що бере її на роботу і платить гроші. А через деякий час він пропонує Олесі їхати з ним на хутір. Жінка йде просити дозволу у пані, але та не пускає. Пані вимагає грошей. Коли Олеся, поговоривши з господарем, обіцяє гроші, виявляється, що пані хоче ще більше. Вона просить так багато, що чоловік, який найняв Олесю, не в силі стільки платити. Він пробує переконати пані, але вона вперто стоїть на своєму.

Згодом Олесю знову беруть у панський двір. Там вона згодом і помирає. Панам ніякого діла до смерті служниці немає. Її ховають інші слуги.